

Nr 3.

Ankom till riksdagens kansli den 8 mars 1917 kl. 12 m.

Första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 3, i anledning av väckt motion om åvägbringande av utredning i fråga om underlättande av studiemöjligheterna för begåvade men fattiga lärjungar vid offentliga läroanstalter.

I en inom första kammaren väckt och till dess första tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 90, har herr Oscar Olsson hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte verkställa utredning om vad som från statens sida kan göras för underlättande av studiemöjligheterna för begåvade men fattiga lärjungar vid offentliga läroanstalter av skilda slag samt till riksdagen inkomma med de förslag, vartill utredningen kan giva anledning.

Motionen.

I avseende å motiveringen får utskottet hänvisa till motionen.

Innan utskottet närmare ingår i prövning av själva sakfrågan, anser sig utskottet icke kunna underlåta att beträffande den av motionären förebragta motiveringen göra några erinringar. Utskottet anser sig sålunda böra inlägga en bestämd gensaga mot vad motionären anfört om monopolisering av den högre undervisningen till förmån för de ekonomiskt bättre situerade samhällsklasserna och till förfång för folkets stora massa. Knappast något borde väl ur demokratisk synpunkt gynnsammare bedömas än just vårt svenska undervisningsväsen. Och om

Utskottet.

Bihang till riksdagens protokoll 1917. 12 saml. 1 avd. 3 häft. (Nr 3.)

än penningen här såsom på andra områden är en faktor av betydelse, får detta icke skymma bort det faktum, att i vårt land studievägen står öppen för vem som helst, om den också icke ligger lika jämnad för alla. Vad motionären vidare anfört därom, »att det väl ändå inte går för sig att med framgång försvara ett påstående, att de i fattiga svenska hem födda medborgarna av naturen skulle vara intellektuellt och moraliskt obekvämare för studier i jämförelse med de förmögna hemmens barn», torde det vara överflödigt att ens ingå i svaromål, då den åsikt, motionären sålunda till främjande av den goda saken anser sig böra gissla, icke torde hava någon enda anhängare.

Vad själva sakfrågan angår anser utskottet i likhet med första kammarens första tillfälliga utskott vid 1916 års riksdag, att blott studerande vid högre bildningsanstalter — varmed utskottet i detta sammanhang vill förstå sådana, som meddela kompetens för viss levnadsbana, dock, huvudsakligen av kostnadsskäl, i regel ej allmänna läroverk — böra ifrågakomma till understöd. Likaledes anser utskottet direkt understöd i form av statsstipendier endast i mindre utsträckning böra ifrågakomma, men understödet främst böra utgå i form av lån att successivt lyftas i mån av studiernas fortgång.

Mot vidtagande av åtgärder i föreslagen riktning anföres med förkärlek, att dugligheten alltid banar sig väg trots mötande svårigheter. Det kan naturligtvis icke förnekas, att duglighet och begåvning tillsammans utgöra den allra bästa hävstång. Men lika klart lär vara, att endast därmed icke alltid vinnes ett eftersträvat mål. Vår historia ger förvisso glänsande vittnesbörd om huru stora män kämpat sig fram ur fattigdom och nöd till betydande poster i samhället, men den nämner ej något om de många, som för utvecklingen kunnat bliva av epokgörande betydelse, men till följd av ekonomiska svårigheter icke kunnat nå till en mot deras duglighet och begåvning svarande ställning eller dukat under för svält och umbäranden. En generalisering av de lysande undantagsfallen är här lika oriktig, som det vore att av en eller annan svensk mans storartade framgångar utomlands draga den i vårt land som bekant mycket populära slutsatsen, att lyckan så lätt vinnes i främmande land.

Mot motionens hemställan torde ock måhända anföras, att ett bifall till densamma skulle medföra en överproduktion av dem, som rekrytera de litterata yrkena. Givetvis skulle detta bliva följderna, om varje högt begåvad ehuru fattig ung man genom statens ekonomiska bistånd bereddes tillfälle att beträda studievägen. För utskottet står det emeller-

tid klart, dels att dylikt understöd icke endast och ej heller företrädesvis bör komma dem till godo, som ägna sig åt litterata studier, dels ock, att antalet av dem, som böra komma i åtnjutande av understöd för studier, bör så begränsas, att blott ett mycket ringa antal, utgörande i fråga om begåvning och duglighet eliten av vår studerande ungdom, kommer i åtnjutande därav. Att i frågans nuvarande läge bestämt angiva de gränser, inom vilka understöd bör ifrågakomma, låter sig uppenbarligen icke göra. Det torde böra överlåtas åt en blivande utredning att uppdraga de snäva gränserna härför.

Mot motionens syftemål har även anförts, att den i vårt land rådande ståndscirkulationen regelbundet gått i riktning från de praktiska yrkena till de litterata, och att åtgärder av nu ifrågasatta slag skulle ytterligare befrämja denna flykt från de praktiska yrkena.

Häremot vill utskottet till en början anmärka, att utskottet såsom nämnt icke avsett att gynna det litterata yrkesområdet mera än det praktiska. Normen bör uteslutande vara eminent duglighet och begåvning och på det verksamhetsfält dessa betingelser äro förhanden, där böra de genom statens försorg göras fruktbärande. Men dessutom finner utskottet det påståendet, att gränsen mellan de litterata och de praktiska yrkena överskridits till de förstnämndas förmån, icke längre hållbart. Därutinnan har nämligen de senaste åren en fullkomlig strömkantring inträtt. Att det praktiska livet med sina många högt avlönade befattningar verkar mera lockande än t. ex. statstjänsten, som icke tillnärmelsevis erbjuder samma möjligheter på inkomstsidan, må i tider som dessa icke heller förvåna.

Vad kostnadsfrågan angår torde måhända denna på vissa håll framkalla betänkligheter mot ett förverkligande av de önskemål, utskottet nyss uttalat.

Såsom utskottet ovan anført, borde emellertid antalet understödda begränsas så, att blott eliten av den begåvade och dugande ungdomen komme i åtnjutande av understöd. Att detta antal icke komme att bliva stort — kanske icke mer än ett par tiotal —, torde kunna antagas redan därför, att det säkerligen icke skulle finnas tillgång på ett något avsevärdare antal unga män och kvinnor, som kunde antagas motsvara de stora anspråk, som för erhållande av understöd borde uppställas. Måhända kunde ock efter någon tids erfarenhet av kostnadsskäl antalet understöd, som på en gång finge utdelas, fixeras, liksom det uttryckligen borde föreskrivas, att endast så många understöd finge utgå, att samtliga understödstagare i allo motsvarade de höga fordringarna på dug-

lighet och begåvning. Vad storleken av varje understöd beträffar synes ett medelbelopp av 1,000 kronor om året vara tillräckligt.

Med dylika och andra begränsningar i liknande syfte faller av sig självt, att det rörelsekapital, staten för ändamålet måste tillhandahålla icke behöver vara så särdeles stort. Och då återbetalningsskyldighet enligt utskottets mening bör föreskrivas, kan, även om såsom önskvärt torda vara, lån för ändamålet beviljas utan annan säkerhet än den, som garanteras av de personliga kvalifikationerna, icke gärna bliva fråga om någon större kapitalförlust för staten. Att lånen åtminstone viss tid böra löpa räntefria och staten således vidkännas ränteförlust, torde däremot, om syftemålet skall vinnas, icke kunna och ej heller böra undvikas.

Med jämförelsevis liten pekuniär uppoffring synes det således, som skulle staten kunna på förevarande område ingripa till förmån för ett gott naturligt urval. Ringa synes i alla händelser statens uppoffring böra bliva i förhållande till de fördelar den själv komme att indirekt tillföras. Och för den enskilde, som komme i åtnjutande av dylik studiehjälp, skulle statens mellankomst innebära avlägsnande av mycken både andlig och lekamlig nöd.

Utskottet vill slutligen hava erinrat, att det förslag utskottet för sin del anser sig kunna förorda icke innebär någon nyhet, då ju som bekant studieunderstöd av statsmedel redan nu utgår till åtskilliga kategorier studerande. Så finnas vid universiteten statsstipendier om ock av obetydliga belopp, och till elever vid folkhögskolor, lantmannaskolor och folkskoleseminarier har staten sedan länge anslagit ganska avsevärda stipendieunderstöd. Det nya i utskottets förslag inskränker sig därtill, att utskottet anser återbetalningsskyldighet böra föreskrivas. Nytt är också, att blott de i eminent mening begåvade och dugliga böra komma i åtnjutande av understöd, men en dylik begränsning kan näppeligen tala *mot* utskottets förslag.

På grund av det anförda får utskottet hemställa,

att första kammaren måtte för sin del besluta, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning, huruvida och på vad sätt genom statens försorg understöd må kunna beredas begåvade men fattiga studerande vid högre bildningsanstalter, som meddela kompetens för

viss levnadsbana, samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill en sådan utredning må föranleda.

Stockholm den 6 mars 1917.

På utskottets vägnar:

HUGO HAMMARSKJÖLD.

Närvarande vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet: herrar *Hammar skjöld, Borell, Alkman, Åkesson, Oscar Olsson, Gelin, Göransson* och *Hulting*.

R e s e r v a t i o n

dels av herr *Borell*,
dels ock av herr *Oscar Olsson* mot viss del av motiveringen.
